

Egy kétszázötven éves iskolai könyvtár történeti vázlata és 25 éves alapítványának krónikája

A bemutatásra kerülő kötet két, témáját és stílusát tekintve különböző, de mégis szervesen összetartozó részből áll. Az első Balogh Mihály és Kisari Ottilia közös tudományos műve, melynek címe *Fejezetek a kunszentmiklósi református gimnáziumi könyvtár történetéből*, míg a másik az alapítvány titkárának, Balogh Mihálynak szubjektív munkája, *A kunszentmiklósi gimnázium könyvtári alapítványának negyedszázada (1991-2016)*. Az impresszumban a szerkesztők, lektorok, koordinátor, könyvtervező, kiadó és nyomda mellett azt is feltüntetik, hogy az első rész egyes fejezeteit ki írta.

A kötet három előszavának szerzői (sorrendben) Baráth Julianna református lelkész – 2003 és 2015 között a gimnázium igazgatója –, Kisari Ottilia, aki harminc évig volt itt könyvtáros, és Balogh Mihály – aki Illyés Bálint után és Kisari Ottilia előtt volt a bibliotékának tizenkilenc évig főfoglalkozású könyvtárosa.

Az első rész az iskolai könyvtár történeti vázlatát tartalmazza, de először természetesen a kiskunsági, református környezet felvázolására kerül sor a *Település, egyház, iskola* c. fejezetben, csak ezután következnek fejlődésének és vargabetűinek eseményei, mindvégig az iskola és a könyvtár szoros kapcsolatában.

Az első fejezet – *Nem alapították, de lett – Non condita, sed facta est (1764-1850)* – majdnem száz évet ível át. A szentmiklósi református latin iskola alapítása a XVII. században történt – Illyés Bálint ezt 1679-re teszi –, és 1815-től működött algimnáziumként. Az állomány első könyvjegyzéke 1764-ban készült 64 könyvről. Az „őskönyvtár” főleg tankönyvekből állt, később is főleg ajándékok, illetve a lelkészek és tanárok halála után azok hagyatéka révén gyarapodott. A reformkorban az egyház és a városi elöljáróság jóvoltából néhány folyóirat előfizetése is sor került (Tudománytár, Tudományos Gyűjtemény). A Helytartótanács 1819-től leltárt, majd évente pótleltárt kért az iskolai könyvtárakról. Jelentős gyarapodást jelentett az egykori diák, *Szalay István* könyvtárának beérkezése 1830-ban (829 kötettel). Ez az ajándék és *Kelemen Gergely* professzor, könyvtáros igényessége indította el a fejlődés útján a könyvtárat.

A második fejezet is száz évet fog át *Nem virágzott, de termett – Non florebat, sed fructus ferebat (1851-1948)* címmel; mozgalmas évszázad volt a gimnázium életében. Az iskola és könyvtára fejlődésének lendületét megtörte a szabadságharc bukása, és bár az 1850-es években az iskola léte is kockán forgott, 1860-ban hatosztályos gimnázium lett. 1866-tól a későbbi püspök, *Baksay Sándor* volt a település lelkésze, aki sokat fáradozott a teljes

gimnázium kifejlesztésén. 1917-ben tartották az első érettségi vizsgát a főgimnáziummá fejlesztett iskolában. *Vargha Tamás* lelkészsége idején, 1926-ban vette fel Baksay Sándor nevét az intézmény, és 1931-ben avatták új, kétemeletes épületét. 1945-ben nyolcosztályos általános iskolává és négyosztályos gimnáziummá alakították, 1948 nyarán azonban államosították, és az egyház 44 évre elvesztette iskoláját...

Ez idő alatt a kis könyvtár nagyra nőtt: 1851-ben a leltározáskor már 1376, 1883-ban 4000 kötetet számlál. A kiegyezés után alakul ki a tanári, ifjúsági és nagykönyvtár hármasa külön könyvtárossal (ez egészült ki az ún. segélykönyvtárral, amely a diákok tankönyvigényét segítette.) 1894-ben a *Virágh-Tótfalusi hagyatékkal* gazdagodott a könyvtár (526 kötetben). Több könyvtáros közül külön szólni a szerző a hosszú ideig (17 évig) tevékenykedő *Pátkay Imre* tanárról, aki katalogizálta és rendszerezte az állományt. 1908-ban nyomtatásban is megjelent a katalógus. (1901 és 1923 között 2831 könyv a gyarapodás.)

A hagyatékok közül a korszakban két anyag volt a legjelentősebb, a 819 kötetes *Baksay téka* (1915) és a 1500 tételes *Baráth Ferenc gyűjtemény* (1933), melyek részletes leírását a 49–54. oldalon kapjuk. Az 1930-as évektől az államosításig *ifj. Miklóssy János* kölcsönkönyvtára egyedülálló vállalkozás volt, amit majd *Csikesz Ferenc* az 1944/45-ös tanévtől – az iskola könyvtárával együtt – átvett. (Balogh 2012-ben részletesen ismertette ezt az „Egypengős” kölcsönkönyvtárat *Az olvasás pártfogója* c. kötetben.) A háború befejezése utáni „állománytisztítás” (1946), majd az államosítás természetesen az iskola könyvtárát is érintette; a Baksay Hagyaték anyaga ekkor került a lelkészi parókiára, majd kis része (52 mű) a Ráday Gyűjteménybe került letétbe néhány évtizedre. A leltár szerint ekkor az iskolai könyvtár állománya 20 627 db, amelyből a könyvek száma 12 113 db, a többi folyóirat és évkönyv.

A harmadik fejezet már az államosítástól napjainkig terjedő – nem kevésbé zaklatott – időszakot tekinti át *Nem veszett el, csak átalakult, majd visszaalakult – Non perita, sed transformata, mox reformata est (1948–)* címmel. Az iskola államosításával a református jelleg és a név is elvesz (ekkor lett Állami Damjanich János Gimnázium a neve), és csak 1989 tavaszán lett ismét Baksay, 1990-ben indult újra a nyolcosztályos gimnáziumi képzés, és 1992 áprilisában ismét református a tanintézmény.

Csikesz egy ideig még folytatta a kölcsönkönyvtár működtetését az állami gimnáziumban, amíg meg nem alakultak a járási könyvtárak (1954). (Az ötvenes évek könyvtermészt és a gyarapodás lehetőségeit nem szükséges részleteznünk.) 1957-ben *Illyés Bálint*, a helytörténész könyvtáros vette át a könyvtárat és nyugdíjazásáig dolgozott benne. Őt *Balogh Mihály*, az iskola egykori diákja, latin-magyar szakos tanár követte, aki később levelező tagozaton nemcsak könyvtárosi diplomát, hanem régi könyves, illetve antikvárius-becsüs képesítést is szerzett, és lett az intézmény első *könyvtárostánára*. (Balogh 1998-tól 2006-ig a Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatójaként más könyvtárat is „kipróbált”). Utána *Kisari Ottília* könyvtárostánár lett a bibliotéka gondozója, aki e történeti munka társszerzője is.

A történeti vázlat a könyvtár jelenlegi helyzetének és működésének bemutatásával zárul.

*

A második rész a *kunszentmiklósi gimnázium könyvtári alapítványának negyedszázadát* tekinti át 1991-től 2016-ig. Míg az első rész komoly tudományos apparátussal, hivatkozásokkal és a felhasznált források pontos idézésével készült, a második a szépirodalom eszközeivel írt, szubjektív vallomás íz, nemcsak a krónikás hűvös, a tények közlésére szorítózkodó adatközlése. Az alapítvány születéséről, sorsáról, gondjairól, a jogszabályok folytonos változásairól olvasva a kortárs azonnal megfogadja, hogy sohasem fog belevágni semmilyen

hasonlóan nehéz, veszélyes vállalkozásba. Annál lenyűgözőbbek a működés és az elért eredmények tényei, a restauráltatás, a restauráló köttetés, az állománytisztítás és fertőtlenítés (összesen 11 000 kötetről van szó!) – mindaz a tevékenység, ami egy régi könyves gyűjtemény fenntartásához elengedhetetlen, és nagyon sokba kerül (bár az alapítvány mindent megtett a takarékoságért). Olvashatunk még a könyvkiadási tevékenységről (pl. *Bors Károly* 1893-as várostörténeti reprintjének megjelentetéséről), az informatikai háttérrel (a Sziren könyvtári rendszer megvásárlásáról) és a folyamatos állományfeltárási munkáról is. (Itt olvashatóak a legértékesebb és legfontosabb könyvek részletes leírásai is, melyek elsőbbséget élveztek az állománymegóvás során, és ezáltal egészülnek ki a könyvtártörténeti fejezetek az egyes kötetek ismertetésével.) Természetesen kitér a szerző a könyvtárnak az Öreggimnázium földszintjén való új elhelyezésére, a könyvek tárolására és a könyvtáregyesítésre is. (Az új körülmények miatt klímaberendezést, a magas páratartalom miatt pedig páramentesítő készüléket is kellett vásárolnia az alapítványnak.) Nagy szerepe volt (és van) a belső partnerségnek (iskola, gyülekezet, város) és a külső kapcsolatoknak, (kiállítások rendezése, konferenciaszervezés, sajtómegjelenés stb.). Remek tanulságokat tartalmaz *A „Gazdálkodj okosan!” szellemében* című fejezet, érdemes alaposan tanulmányozni.

Az *Összegzés és okulás* (129-133.) tanulásaiból két gondolatsor emelhető ki. Először az, „*Mit kellene másképp, jobban csinálni az alapítvány érdekében? Szjinte mindent!*” A második pedig, hogy a tudományos szempontból nagyon értékes régi könyvtár *nevelési szempontból* is hihetetlen lehetőségeket kínál az iskola tanulói számára. Itt fogalmazódik meg a jövő legfontosabb teendője is: „*a történetileg egységes két könyvtárrésznek a teljes virtuális egyesítését, továbbá [...] a valós egyesítésüket is folytatni és befejezni.*” (A parókián még mindig vannak könyvek a gimnázium régi anyagából.) Az alapvető feladat, a régi állomány védelme nagyon költséges, amihez évente legalább félmillió forintos bevétel kellene, amit nem lesz könnyű elérni. Fontos a külső kapcsolatok javítása és egy három éves restaurálási terv elkészítése (15 könyv restaurálására, 150 kötetetésére), *2020-tól pedig „be kell fagyasztni” az alapítványt.* Az járható út és a legalkalmasabb jövőkép meghatározása a fenntartó (gyülekezet) és a működtető (iskola) véleményének kikérése után „*a tíz alapító meg a hét kurátor felelőssége, feladata lesz...*”

Gazdag az *Adattár*, melyben a huszonöt év pénzügyi tényszámait sorjázják, a *Kurátorok* alfejezetben pedig a szövegből már ismerős tizenegy helyi vagy budapesti szereplő rövid életrajza olvasható (138-141.).

Külön érdemes szólni az *illusztrációkról*: 21 könyv- és kéziraticmlap, illetve -oldal színes reprodukciója hozza még közelebb, teszi kézzelfoghatóbbá a kötetben leírt ritkaságokat (28-35., 71-75., 110-117., 142-144. oldal). Emellett hat fontos fénykép (76, 145-146. oldal) is bekerült a könyvbe (@ Márta Fotó).

Minden iskolai és régikönyv-gyűjtemény elé magas mércét állít a mű, ha történetét megírandó a kunszentmiklósi feldolgozás nyomába kíván lépni, de fontos olvasmány lesz mindenkinek, aki a magyar művelődéstörténet és a könyvkultúra iránt érdeklődik!

Fejezetek a kunszentmiklósi református gimnáziumi könyvtár történetéből. A huszonöt éves Pro Bibliotheca Antiqua Baksayana Alapítvány / Balogh Mihály ; Kisari Ottília. – [Somorja ; Budapest] : Méry Ratio, 2016. – 149, [3] p. ; ill. 28 cm - Bibliogr. 147-148. p. – ISBN 978-80-8160-051-7

Murányi Lajos